

ГОЛОВНІ АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ФОРМУВАННЯМ ТА ВИКОРИСТАННЯМ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВА

Левицький В.В.

У статті проаналізовано та досліджено окремі аспекти управління оборотним капіталом, визначено зміст оборотного капіталу та джерел його формування, досліджено проблему формування та використання оборотного капіталу підприємств на засадах критичного аналізу, комплексного узагальнення для умов ринкової трансформації і стабілізації економіки, рекомендовано основні заходи щодо покращення побудови та більш ефективного використання процесу управління формуванням і використанням оборотних активів підприємства.

Кількість бібліографічних посилань – 5, мова – українська.

Ключові слова: механізм управління, оборотні активи, оборотний капітал, формування та використання оборотних активів, управління використанням оборотних фондів.

ВСТУП

Ринкові принципи господарювання змінили умови функціонування підприємств. Запорукою їх стабільного розвитку є фінансова стійкість, за якої, раціонально керуючи фінансовими ресурсами, апарат управління підприємства здатний забезпечити безперервний і стабільний процес виробництва продукції. Значна частина цих фінансових ресурсів спрямовується на формування оборотних коштів. Від того, наскільки обґрунтований їх розмір і склад з урахуванням особливостей функціонування підприємства, залежить ефективність діяльності самого підприємства.

На сучасному етапі економічного розвитку, в умовах трансформації національної економіки серед проблем, які пов'язані з подоланням економічної кризи як на макро-, так і на макрорівні, важливе місце займають задачі формування ефективного механізму управління капіталом промислових підприємств.

Структурна перебудова економіки, перш за все, позначилася на механізмі формування та використання оборотного капіталу, обумовила необхідність наукового аналізу та теоретичного обґрунтування низки проблемних питань. Актуальність таких проблем підсилюється тим, що в Україні за період з 2001-2009 рр. відзначено стрімке зростання обсягу оборотного капіталу підприємств – у 1,6 разів. Ситуація, що склалася, вимагає теоретичного обґрунтування та практичної реалізації заходів щодо підвищення ефективності формування та використання оборотного капіталу в умовах ринку шляхом запровадження нових дієвих механізмів управління оборотним капіталом.

Проблеми змісту та ролі оборотного капіталу підприємств, ефективність його формування та використання досліджується вченими різних наукових шкіл. В наукових працях західних авторів Бригхэма Ю.Ф., Брейли Р., Ван Хорна Д.К., Коласса Б., Майерса С., Росса С., Самуельсона Р., Сигела Д.К., Шапіро А., Шима Д.К. та інших особлива увага зосереджена на узагальненні теоретичних аспектів та практичного досвіду управління оборотним капіталом в умовах ринкової економіки [1].

Слід зауважити, що зазначеним проблемам приділяється ще недостатньо уваги і основна причина такого становища пов'язана з помилковою точкою зору щодо бездоганності методик, які застосовуються у країнах з ринковою економікою та можливості їх застосування без урахування національних особливостей розвитку економіки. Незважаючи на те, що методики оцінки ефективності використання оборотного капіталу, умови його формування та вимоги щодо їх вихідної інформації визначені і відпрацьовані міжнародною практикою країн з розвинутою ринковою економікою, це не означає їх універсальності і досконалості, придатності для використання без ретельного дослідження конкретних умов і врахування специфіки соціально – економічних процесів, що характерні для економіки.

Питання управління процесами формування та використання оборотного капіталу в умовах переходу до ринку досліджували багато науковців, серед них: Авраменко О.В., Азаренкова Г.М., Журавель Т.М., Михайленко Р.М., Бабич Л.М., Бланк І.А., Бондаренко О.С., Василичев Д.В., Гриньова В.М., Демчик Л.А., Душило А.А., Зятковський І.В., Ізмайлова К.В., Кондратьєв О.В., Лиса О.В., Маргасова В.Г., Орлова В.М., Попазова О.В., Саліверстров В.В., Сорока Р., Терещенко О.О., Філімоненков О.С., Шпорт В.І. та інші.

Основними методами, які використовувались в роботі, є аналіз і синтез, індукція та дедукція, збору інформації, наукової абстракції, описовий метод, графічний.

У наукових дослідженнях знайшли відображення окремі аспекти управління оборотним капіталом. Однак, віддаючи належне дослідженням проведеним в цій сфері, зважаючи на динамічний розвиток фінансової науки, сьогодні ще не в повній мірі вирішені питання щодо змісту оборотного капіталу та джерел його формування, недостатньо дослідженою залишається проблема формування та використання оборотного капіталу підприємств, це питання потребує критичного аналізу та комплексного узагальнення для умов ринкової трансформації та стабілізації економіки.

Основною метою даного дослідження є визначення теоретичних та організаційно-методичних засад щодо забезпечення формування оборотних коштів підприємства та пропозицій, спрямованих на підвищення ефективності їх використання.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для ефективного управління підприємством необхідне формування нормативної бази, що дасть змогу в автоматизованому режимі здійснювати контроль за матеріальними й фінансовими потоками, а також враховувати власні та позичені кошти [2].

Організація оборотних коштів справляє неабиякий вплив на результативність і ефективність роботи підприємства, його фінансову стійкість.

Таким чином, для вирішення однієї з проблем організації управління оборотним капіталом необхідне визначення джерел його формування.

Організація оборотних коштів на підприємстві включає:

- визначення потреби в оборотних коштах, їх складу, структури;
- джерела формування та їх регулювання;
- управління використанням оборотних коштів.

Оборотний капітал підприємства представлений активами (розміщуваними засобами) і пасивами (джерелами їх формування). У цих умовах на перше місце виходить проблема пошуку саме пасивної частини оборотного капіталу.

У процесі кругообігу оборотного капіталу джерела його формування, як правило, не розрізняються. Проте це не означає, що система формування оборотних коштів не впливає на швидкість оборотності й ефективність їх використання. Надлишок оборотного капіталу означатиме, що частина капіталу підприємства не діє і не дає прибутку. А нестача оборотного капіталу може гальмувати хід виробничого процесу, уповільнюючи швидкість господарського обороту коштів підприємства.

Основним завданням управління процесом формування оборотного капіталу є забезпечення ефективності залучення позичених коштів, оскільки через ряд причин у підприємства виникають тимчасові додаткові потреби в оборотному капіталі. Ця потреба може бути покрита за допомогою залучення банківських і комерційних кредитів, інвестиційного податкового кредиту, інвестиційного вкладення працівників підприємства, облігаційних позик [3].

При управлінні оборотним капіталом велике значення також має визначення джерел фінансування його приросту. Додаткова потреба у власних і притриманих до них коштах (приріст нормативу) визначається шляхом порівняння сукупного нормативу на плановий рік із сукупним нормативом минулого року. Джерела формування (фінансування) цієї потреби встановлюються в процесі складання фінансового плану (балансу доходів і витрат) на плановий рік. Коли у плановому році потреба підприємства у власних оборотних коштах зменшується, утворюється надлишок оборотних коштів, який може бути використаний як джерело нових інвестицій [4].

Пошук джерел формування оборотного капіталу напряму пов'язаний з потребою в ньому, що з'явилася, яка є нестабільною у зв'язку з постійно змінною кон'юнктурою ринку. Тому покрити її тільки за рахунок власних джерел неможливо. У цій ситуації одним з найважливіших завдань є забезпечення ефективності залучення позичених коштів для створення оптимальної структури оборотного капіталу.

Основою для розрахунків потреби підприємства в оборотних коштах за джерелами фінансування є оборотний капітал. Величина його розраховується шляхом додавання джерел власних коштів, довгострокових кредитів і позик, а також статті пасиву, притриманих до власних джерел коштів з подальшим відніманням з цієї суми позаоборотних активів.

Власні кошти покривають мінімальну потребу підприємства. При виникненні тимчасових додаткових потреб в оборотних коштах фінансове забезпечення діяльності підприємства відбувається за рахунок залучених і позикових джерел [2, 15].

До власних джерел фінансування обігових коштів належать статутний капітал, пайовий капітал, додатковий капітал, резервний капітал, цільові фонди, нерозподілений прибуток, сталі пасиви тощо.

У процесі створення підприємства обігові кошти формують за рахунок частки коштів його статутного (пайового, акціонерного) капіталу. У процесі експлуатації підприємства обігові кошти поповнюються з таких власних джерел фінансування, як нерозподілений прибуток, дотації, субсидії тощо, а також з коштів, які можна притримувати до власних, - цільове фінансування, сталі пасиви.

Із власних джерел формують мінімально необхідну частину обігових коштів підприємства. У процесі виробничо-господарської діяльності підприємства в нього виникає потреба в залученні додаткових фінансових ресурсів для фінансування його тимчасових витрат у зв'язку із сезонністю виробництва, збільшенням обсягу

виробництва і реалізації продукції, розширенням її асортименту, зміною умов розрахунків із постачальниками і покупцями тощо. У таких випадках підприємство поповнює обігові кошти за рахунок залучених джерел фінансування, до яких належать короткострокові кредити банків (строком до одного року), комерційні кредити, інші види кредиторської заборгованості, у тому числі й оформлені виданими векселями. Застосування різних джерел фінансування обігових коштів впливає на швидкість їх обертання, витрати підприємства та його фінансові результати [5].

Ефективне керівництво може базуватися на застосуванні нормативних методів управління, що є науково обґрунтованими. Західні підприємці давно вважають, що основою для дієвого аналізу, оцінки й контролю за отриманими результатами може бути тільки нормативна база за всіма елементами.

Нормативи як економічна категорія можуть бути подані в широкій системі різноманітних конкретних параметрів і величин, які регламентують кількісні зв'язки у сфері матеріального виробництва. Крім того, це необхідний захід, за допомогою якого регулюється співвідношення витрат і результатів виробництва.

Нормативне управління можна визначити як вплив на об'єкт менеджменту норми з метою зіставлення з фактичним. Органічно в цю систему вписуються норми запасів матеріальних ресурсів та оборотних коштів. Це необхідно для оптимізації рівня запасів, мінімізації оборотного капіталу, вкладеного в них.

Формування оборотного капіталу зумовлюється його впливом на кінцеві результати виробництва, з метою визначення якого можна побудувати моделі управління виробництвом. Для цього необхідне перетворення теорій ринку, управління, планування шляхом включення до них окремо взятого оборотного капіталу.

У цьому разі необхідне подання економічного управління оборотним капіталом із погляду його позитивних результатів, недоліків, негативних результатів. Це потребує розробки системи менеджменту капіталу з процесі ринкових відносин.

Оборотний капітал можна також характеризувати і як фінансову категорію, що належить до мобільних активів підприємства. Оборотні кошти, залежно від здатності обертатися у гроші, поділяються на повільнореалізовані (запаси готової продукції, сировини, матеріалів), швидкореалізовані (дебіторська заборгованість, кошти на депозитах) і найбільш ліквідні (кошти й цінні короткострокові ринкові папери).

Запаси є економічною категорією, що дає змогу визначити їх створення за всіма розміщеннями в міру просування до безпосередніх споживачів.

Запаси різних категорій (збутові, виробничі, товарні) мають, як правило, однаковий характер формування. Однак на різних підприємствах вони відрізняються за обсягами добових відвантажень, поставок, за добовими обсягами виробництва, витрат й інтервалів поставок.

Збутові запаси створюються на видобувних підприємствах: шахтах, рудниках, комбінатах тощо. Вони необхідні для забезпечення безперебійного постачання підприємств-споживачів, великооптових і дрібнооптових баз постачання.

Товарні запаси створюються в товаропровідній мережі. Спеціалізовані бази постачання одержують готову продукцію від підприємств - виготовлювачів у транзитних кількостях і поставляють її споживачам у невеликих обсягах. Вони необхідні для забезпечення безперебійного процесу постачання споживачів і є складською формою постачання.

У процесі виробничої діяльності відбувається трансформація окремих елементів оборотних коштів: підприємство купує сировину й матеріали, виробляє продукцію, а потім усе продає. У результаті утворюється дебіторська заборгованість, яка через певний проміжок часу перетворюється в кошти [5].

Існує пропозиція з упровадження системи багатостороннього сільового взаємопогашення простроченої заборгованості, що дасть змогу удосконалити механізм взаєморозрахунків. Але подібні заходи - боротьба з наслідком, а не усунення причини неплатежів. Неєфективними є пропозиції з випуску в обіг додаткової кількості грошей. При чинній податковій системі це не змінить становища в економіці. Підприємства вимушені оплачувати частину податків до отримання виручки, що об'єктивно призводить до вимивання з обороту їх власних коштів, а умови, що склалися в економіці вимушують підприємства мінімізувати оборотні кошти за допомогою грошових сурогатів.

Одним із чинників, що визначають потребу в оборотних коштах і впливають на вирішення проблеми неплатежів, є заходи з удосконалення корпоративного управління. Забезпеченість підприємства оборотними коштами може бути поліпшена вдосконаленням методів організації й управління грошовими потоками на основі розрахунково-фінансових центрів, створюваних на базі органу, який контролює технологічні процеси від початку етапу до кінцевого продукту. Специфіка такого впливу передбачає дотримання ряду умов. Підприємства, що входять у технологічний ланцюг, пов'язані договором про спільну діяльність не тільки між собою, а й із спільним для всіх РФЦ, причому тільки в тій частині, в якій вони беруть участь у виконанні конкретного проекту з виробництва кінцевого продукту.

ВИСНОВКИ

Результати комплексного підходу й систематичного, аналізу дають можливість розробити програму заходів щодо підвищення ефективності управління оборотними активами на підприємствах і забезпечити контроль за її практичним виконанням наступними напрямками:

- поліпшення організації матеріально-технічного постачання з метою безперебійного й ритмічного

забезпечення виробництва матеріальними ресурсами;

- скорочення тривалості операційного циклу за рахунок інтенсивного виробництва (використання новітніх технологій, механізації й автоматизації виробничих процесів, підвищення рівня продуктивності праці, більш повного використання виробничих потужностей підприємства, трудових, матеріальних ресурсів і т. д.), а також підвищення контролю за рухом найбільш важливих категорій запасів (на основі системи АВС - аналізу) і розподілом у відповідності зі структурою споживання;

- прискорення процесу відвантаження продукції, й оформлення розрахункових документів, застосування перспективних форм рефінансування дебіторської заборгованості, ефективних форм регулювання середнього залишку грошових активів (скорочення розрахунків готівкою, відкриття «кредитної лінії» в банку), створення чітких систем контролю за рухом дебіторської заборгованості й коштів, розвиток механізмів безготівкових розрахунків.

Таким чином, для підвищення ефективності використання оборотних коштів на підприємстві необхідно:

- переглянути склад і структуру оборотних коштів з метою виявлення й реалізації непотрібних і залежаних запасів;

- розглянути варіанти переходу на новітні технології виробництва продукції, що прискорить виробничий цикл, зменшить собівартість продукції збільшить її якість;

- постійно дотримуватися платіжної дисципліни при розрахунках як з постачальниками, так і з покупцями продукції.

Таким чином, саме запропоновані принципово нові підходи до нормування оборотних коштів та запасів нададуть можливість зберегти досить високий рівень ліквідності, платоспроможності, фінансовій стійкості підприємств у мінливих ринкових умовах.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабич Л.М. Формування оптимальної структури оборотних коштів підприємства // Актуальні проблеми економіки. – 2001. - №9. – С.12–23.
2. Бондаренко О.С. Методологічні основи управління оборотними активами підприємств // Інвестиції. – 2008. - №4. – С. 40–44.
3. Душило А.А. Оптимізація структури оборотного капіталу підприємства // Держава та регіони. Сер.: Економіка та підприємництво. – 2006. - №4. – С. 431–435.
4. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2003. – 213с.
5. Філімонов О.С. Фінанси підприємств: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2005. – 400с.

Левицький Віктор Володимирович, к.е.н., старший викладач кафедри фінансів і кредиту Волинського національного університету імені Лесі Українки, тел.0(3322) 6-36-72,067-673-49-89, e-mail: viel@rambler.ru